

Arvostuksen puute nopeuttaa karjalan kielen alamäkeä Tverissä

Merja Pikkarainen

Venäjän federaation alueella olevien vähemmistökielten ja -kulttuurien tutkimus, säilyttäminen ja revitalisaatio ovat herättäneet tutkijoiden kiinnostusta viime vuosina. Tässä esseessä tarkastelen Tverin Karjalan heikkenevää kieli- ja kulttuuritilannetta. Karjalan kielen puhujien määrä vähenee nopeasti ja kulttuurin tuntemus rapautuu. Sisä-Venäjällä sijaitseva Tverin alue on maatalousvaltaista seutua, jossa kuitenkin vielä osittain puhutaan karjalaa. Tverin Karjalassa puhuttava karjala on itämerensuomalaisiin kieliin kuuluvaa varsinaiskarjalaa, tarkemmin määriteltynä eteläkarjalaa. Tverin karjalaa on kutsuttu myös saarekemuurteiksi tai tytärkarjalaksi.

Alueen karjalaisasutus on peräisin 1600-luvulta. Suuri muuttoaalto alkoi 1610-luvulla ja kiihtyi edelleen Stolbovan rauhan solmimisen jälkeen 1617, jolloin Venäjä luovutti Ruotsille Käkisalmen läänin ja Inkerinmaan. Muuttoliike Tverin alueelle oli kiivaimmillaan 1650-luvulta eteenpäin, kun Venäjä ja Ruotsi kävivät sotaa. Muuttoliikkeen takana oli monta syytä. Ensinnäkin karjalaisten uskonto, ortodoksisuus, poikkesi ruotsalaisten vallanpitäjien ainoasta sallimasta luterilaisesta uskonnosta. Tämän seurauksena luterilaisia pappeja nimitettiin niihin seurakuntiin, joiden ortodoksinen pappi oli joko kuollut tai paennut. Toinen syy oli Ruotsille maksettavat korkeat verot. Suuressa osassa Käkisalmen läänin asukkaat olivat yhteisvastuussa määrättyjen verojen maksamisesta. Näin ollen vielä jäljelle jääneiden verorasitus kasvoi kestävämmäksi. Uusi valta myös halusi rajoittaa perinteistä maalaiskauppaa, ja rajoitusten jälkeen kauppaa sai käydä vain neljässä kauppakeskuksessa.

Ennen toista maailmansotaa tverinkarjalaisten lukumäärä oli kasvusuunnassa, ja olot olivat suotuisat. Toisen maailmansodan jälkeen tilanne kuitenkin muuttui nopeasti. Tverinkarjalaisten assimilaatiovauhti on ollut kiihtyvää viime vuosikymmeninä, ja vanhempien sukupolvien karjalan osaaminen on vaihtunut nuorempien sukupolvien venäjään. Karjalan puhujia on jäljellä niin vähän, että karjalan kielen käyttöalat ovat supistuneet olemattomiin.

Tilanne näyttää siis huolestuttavalta eikä paikallisväestöllä itsellään juuri ole keinoja ja tietoa, miten tilanteeseen voisi vaikuttaa.

Aluetta tutkittiin paljon jo 1800–1900-lukujen molemmin puolin ja kielennäytteitä julkaisiin suomalaisissa tieteellisissä teoksissa. Neuvostoaikana Tverin Karjalassa päästiin vierailemaan jo 1950-luvulla, toisin kuin esimerkiksi Marinmaalla tai Udmurtiassa. 1950-luvulta lähtien tutkimusmatkojen päätekijöitä olivat Helmi ja Pertti Virtaranta. Virtarannat keräsivät kuuden kenttätyömatkan aikana erityisesti itkuvirsiä ja muuta suullista kansanperinnettä sekä haastattelivat seudun asukkaita. Kenttätyömatkat suuntautuivat alueelle vuosien 1957–1984 aikana.

Kuten aikaisemmin todettiin, ajoittuu tverinkarjalaisten lukumäärän kasvu ja kukoistus 1800–1900-luvun taitteeseen ja aikaan ennen toista maailmansotaa, jolloin tverinkarjalaisia oli lukumääräisesti enemmän kuin perinteisillä asuinsijoilla Karjalassa olleita karjalaisia. Muutoinkin karjalaisten lukumäärä oli suurimmillaan ennen toista maailmansotaa. Esimerkiksi vuosien 1929 ja 1939 väestönlaskennoissa karjalaisia oli noin 250 000. Vuonna 1959 karjalaisia oli vielä yhteensä 164 000, kun taas vuonna 2010 enää 61 000. Kokonaiskuvan muodostamista mutkistaa vielä se, ettei kaikkia tverinkarjalaisia ole aina laskettu karjalaisiksi, vaan heitä on merkitty väestönlaskennoissa myös venäläisiksi. Näin ollen suuri osa viime vuosikymmenten kaikkien karjalaisten assimilaatiotappioista tulee nimenomaan juuri tverinkarjalaisten assimilaatiosta. Tverinkarjalaisten lukumäärä on laskenut viimeisissä väestönlaskennoissa huomattavasti. Vuoden 2002 väestönlaskennoissa karjalaisia oli Tverin alueella lähes 15 000, mutta vuoden 2010 väestönlaskennassa itsensä karjalaiseksi ilmoittaneita oli enää reilu 7 000.

Tein kenttätyömatkan Tverin Karjalaan Lihoslavl'n piiriin kesällä 2016. Vierailin Prudovan ja Oktrjabovan kylissä. Näistä Prudova on elinvoimaisempi: siellä on kauppa ja ympärivuotista asutusta. Sen sijaan Oktrjabovassa on lähinnä kesäasutusta. Keräsin kenttätyömatkan aikana kielielämäkertoja, joissa ihmiset kertovat kielenoppimis- ja käyttötavoistaan. Kielielämäkerrat on kerätty etnografista tutkimusmenetelmää käyttäen. Tein yhteensä yksitoista haastattelua, ja keskimääräinen haastattelu on kestoaltaan 30–45 minuuttia. Haastatelluista kuusi oli naisia ja viisi miehiä. Iältään haastateltavat olivat 25–80-vuotiaita. Haastatteluissa selvitin, kuinka tverinkarjalaiset omaksuvat eri kieliä ja kuinka he niitä käyttävät. Selvitin myös haastateltavieni perheen ja suvun kielenkäyttöä sekä kartoitin sitä, missä asemassa eri kielet ovat olleet alueen koulutusjärjestelmässä ja onko eri kielten käyttöalueiden välillä tapahtunut muutoksia.

Haastattelujen lisäksi pidin myös kenttätyöpäiväkirjaa, jota kertyi lähes 20 sivua. Kenttätyöpäiväkirjassa keskityin kielenkäyttötilanteiden merkitsemiseen ja niiden havainnointiin sekä jokapäiväisen elämän kartoittamiseen. Havainnoin myös kokonaisten perheiden kielenkäyttötottumuksia ja kylien kielimaisemaa. Tein haastatteluja kaikkialla, missä tapasin ihmisiä: kylänraiteilla, sienimetsässä, puutarhoissa ja ihmisten kodeissa. Haastattelut olivat luonteeltaan puolistrukturoituja, mutta annoin haastateltavilleni mahdollisuuden puhua juuri heille merkityksellisistä asioista. Moni halusikin kertoa yleisesti elämästään. Käytin puhujan iästä ja halusta riippuen joko karjalaa, venäjää tai molempia. Pysin tapaamaan haastattelemani ihmiset useampaan kertaan, jotta he saisivat halutessaan kertoa lisää.

Vanhimmat haastateltavat (yli 50-vuotiaat) puhuivat vielä karjalaa ja monet heistä eivät olleet osanneet venäjää ennen kouluun menoa. Kielenvaihto on kuitenkin pitkällä ja nämä yli 50-vuotiaatkin käyttävät venäjää jokapäiväisessä ja keskinäisessä viestinnässään. Myös lasten ja lastenlasten kanssa käytetään venäjää. Nuoremmat käyttävät vain venäjää. Osa

nuorista sanoi tunnistavansa karjalankielisiä sanoja ja osaavansa esimerkiksi tervehdyksiä.

Kielielämäkertahaastattelussa saadut tiedot perustuvat haastateltavan omaan halukkuuteen kertoa elämästään ja valinnoistaan. Ensimmäisen valinnan mahdollinen haastateltava tekee jo silloin, kun hän suostuu vastaamaan kysymyksiin. Tämän tyyppistä tutkimusta tarvitaan, sillä haastattelujen anti poikkeaa tavanomaisesta kielitilanneanalyysistä, jossa tilannetta kartoitetaan väestötilastoihin, kirjallisuuslähteisiin ja lainsäädäntöön perustaen. Tutkimusta, joka ottaa huomioon yksittäisten ihmisten asenteet ja arvostukset eri kielisiin liittyen on myös kuvattu kielisosiologisesti suuntautuneeksi. Tässä tutkimussuuntauksessa huomiota kiinnitetään erityisesti ihmisten kielelliseen ympäristöön ja heidän kielelliseen käyttäytymiseensä tässä ympäristössä.

Historian kulkuja

Käkisalmen läänistä 1600-luvulla lähtenyt muuttoliike on dokumentoitu hyvin sen aikaisiin asiakirjoihin. Muistiin on merkitty liikkeelle lähteneen perheen koko, lähtöseutu ja mukaan otettu omaisuus. Myös matkareitti on useimmissa tapauksissa selvä. Sen sijaan haastatteleman henkilöt eivät joko tienneet tverinkarjalaisten alkuperästä tai sitä, miksi heidän esivanhempansa olivat asettautuneet juuri tälle seudulle. He viittasivat näihin aiheisiin epämääräisesti: ”Pietari I kutsui meidät tänne”. Samaa on kerrottu myös aikaisimmissa tutkimuksissa. Historiallisesti tämä ei voi pitää paikkaansa, sillä Pietari Suuren hallintokausi sijoittui myöhempään aikakauteen 1600–1700-luvun molemmin puolin. Historiallisesti seudun kylät olivat autioituneet 1500–1600-lukujen vaihteessa jatkuvien sotien takia. Paikalliset ovat aikaisemmin viitanneet tähän aikaan ”Litvan aikana”, mikä tarkoittaa liettualais-puolalaisen sodan aikaa 1600-luvun alkupuolella. Haastatteleman tverinkarjalaiset eivät enää Litvan aikaa maininneet.

Toisen maailmansodan jälkeen tverinkarjalaisten assimilaatiovauhti on ollut koko ajan kiihtyvää. Tilastoihin ei kuitenkaan kannata luottaa täysin, sillä varsinkin sodanjälkeisissä väestönlaskennoissa karjalaisten määrä väheni nopeasti. Tärkeimpänä syynä tälle voi pitää sitä, että tverinkarjalaisilla neuvostoajan sisäiseen passiin merkitty kansallisuusmerkintä ei välttämättä vastannut todellisuutta. Näin ollen assimilaatio laukkasi ainakin virallisten tilastojen mukaan, kun moni merkittiin venäläiseksi vaikka olisikin ollut karjalainen. Syynä tähän voi pitää pelkoa: moni ilmoitti olevansa venäläinen, koska karjalaisuudesta saattoi seurata vaikeuksia.

Myös haastatteleman karjalaiset sanoivat, että passin hakijoille saatettiin sanoa, että venäläiskansallisuusmerkintä helpottaa esimerkiksi muuttamista. 50-luvulla syntynyt nainen kertoi, että hän sai passiin kansallisuusmerkinnäksi karjalaisen kovan taistelun ja vakuuttelujen kautta. Tällainen tilastollinen assimilaatio on ollut omiaan nopeuttamaan myös todellista assimilaatiota. Nykyisin passissa ei ole enää kansallisuusmerkintää, joten oikeastaan ainoa tilanne, jossa kansallisuutensa voi ilmoittaa suoraan, on väestönlaskenta.

Tverin Karjalaa verhoaa myös jonkinlainen tuntemattomuuden pilvi, vaikka alueelle on tehty tutkimusmatkoja ja niistä on julkaistu niin kielennäytteitä sisältäviä teoksia, itkuvirsiä ja muuta suullista kansanperinnettä kuin myös tverinkarjalaisten arkipäivää kuvaavia teoksia. Haastattelujen perusteella tverinkarjalaisille itselleen yhteys muihin itämerensuomalaisiin kansoihin, erityisesti muihin karjalaisiin ja suomalaisiin on selvä. Esimerkiksi Karjalan tasavallan karjalaiset ovat tuttuja ja kielikin vaikuttaa tutunolaiselta. Karjalassa puhuttavaa karjalaa pidetään kuitenkin puhtaampana kuin tverinkarjalaa eikä Karjalan tasavallassa asuvia karjalaisia pidetä muutenkaan niin venäläistyneinä.

Haastateltavat muistavat Virtarantojen tekemät tutkimusmatkat, ja jokainen tietää jonkun sukulaisen, joka on joko esiintynyt Virtarantojen teoksissa tai kestänyt heitä matkojen aikana. Niinpä haastateltavat toivat anteeksipyydelleen esiin sen, että kukaan ei enää osaa esimerkiksi itkuvirsiä tai muuta kansanperinnettä. Virtarantojen viimeisen matkan aikana 1984 nämä taidot olivat jo häviämässä ja 30 vuoden aikana ne ovat hävinneet lähes kokonaan.

Kulttuurin nykytila

Karjalan kielellä ei ole virallista asemaa Tverin alueella, ja kielen ja kulttuurin ylläpito on lähinnä aktiivien varassa. Tverissä ilmestyy *Karielan šana* -lehti, jossa julkaistaan tverinkarjalankielistä aineistoa, mutta sekin on kärsinyt taloudellisista vaikeuksista. Vuonna 1997 perustettiin Tverinkarjalaisten kansallinen kulttuuriautonomia, joka pyrkii säilyttämään karjalan kieltä ja karjalaista kulttuuria. Suomessa kansallisen kulttuuriautonomian kanssa yhteistyötä tekee Tverinkarjalaisten ystävät ry, joka on perustettu vuonna 1994. Tverinkarjalan kielellä on ilmestynyt oppikirjoja, joita ovat kirjoittaneet muun muassa Ljudmila Gromova (2002), Mihail Orlov (1992) ja Zoja Turitševa (1996).

Miten tilannetta voisi sitten luonnehtia kielen säilymisen tai vaikkapa revitalisaation näkökulmista? Tilanne vaikuttaa toivottomalta, sillä puhujien keski-ikä on jo yli 50 vuotta ja nämäkin yli 50-vuotiaat vaihtavat kielen venäjään helposti, vaikka he eivät olisikaan osanneet venäjää ennen kouluunmenoa. Jos vielä tervehdykset ja kuulumiset vaihdetaankin karjalaksi, niin asioista sopiminen tehdään yleensä venäjäksi. Alle 50-vuotiaiden ei edes oleteta osaavan karjalaa. Jos yksi elvyttämisen lähtökohdista on se, että puhujien itsensä pitää sitoutua siihen, niin Tverin Karjalan alueella tähän on vielä pitkä matka.

Mistä sitten johtuu, että karjalalla ei oikein koeta olevan minkäänlaista arvoa nykymaailmassa? Syytä on toki monia mutta päällimmäisenä kielielämäkerroissa ja muissa arvioissa kerrottiin arvostuksen puute. Kieltä ei ole voinut opiskella eikä sillä ei ole minkäänlaista virallista asemaa. Karjalan käyttöön ei myöskään rohkaista. Kun kieltä ja sen välittämää maailmankuvaa ei arvosteta, ei sen puhumista pidetä tärkeänä eikä sitä haluta välittää tuleville sukupolville. Keski-ikäiset ja nuoret haastateltavat ovat kiinnostuneita juuristaan, mutta he eivät tiedä, miten kieltä voisi oppia tai sen käyttöä harjoitella.

Toinen haastateltavien esille nostama syy karjalan vähäiselle arvostukselle on se, että karjalainen ja venäläinen kulttuuri muistuttavat monessa suhteessa toisiaan, esimerkiksi ortodoksiuskonnon kautta. Yhtäläisyyksiä on vahvistanut se, että kieliryhmät ovat asuneet samoilla seuduilla monta sataa vuotta. Näin ollen venäläistyminen on ollut helppoa eikä ole välttämättä kohdannut suurta vastustusta. Haastateltavat näkivät tämän tyyppisen monenlaisien vaikutusten hyväksymisen ja ottamisen osaksi omaa kulttuuria pikemminkin karjalaisten positiivisena ominaisuutena. Oman kielen kadottaminen on kuitenkin monille suuri tragedia, joka herätti varsinkin vanhemmissa haastatelluissa häpeän ja epäonnistumisen tunteita.

Useassa keskustelussa tämänhetkistä tilannetta verrattiin menetettyyn mahdollisuuteen: kielen ja kulttuurin ylläpito ja kehittäminen on lähes mahdotonta, ”koska juna meni jo”. Lapset ja lapsenlapset eivät enää puhu karjalaa. Tämän huomasi myös kenttätyömatkan aikana, sillä kylänraiteilla kuulin lasten puhuvan vain venäjää. Miten nopeasti kaikki onkaan unohtunut, voiteltiin useammassakin haastattelussa ja tapaamisessa. Pieniin kyliin jääneet iäkkäät ihmiset elävät pienillä eläkkeillään ja tukeutuen kasvimaattensa antimisiin. Eräs haastateltavista kuvasi tilannetta niin, että ”täällähän meitä vielä on, me olemme vain täällä, kukaan ei häiritse meitä, emmekä me häiritse muita”.

Taloustilanne seudulla huononi Neuvostoliiton hajottua. Prudovan kylän sovhoosi suljettiin 1992. Moni haastatelluista pistää 1990-luvun alun sekasorron presidentti Boris Jeltsinin syyksi. Kylän sovhoosi oli kylläkin moderni ja se antoi työtä ja toimeentuloa kyläläisille. Niin kauan kuin sovhoosi oli pystyssä, oli kyläläisillä myös ”perspektiivua”, kuten haastattelemani opettaja sanoi. Sovhoosin sulkeminen on merkinnyt taloudellisessa mielessä hidasta kuolemaa seudulle. Sovhoosi myös osaltaan mahdollisti karjalan kielen käytön ja ylläpidon, sillä kuten haastatteluissa kävi selville, sovhoosin virkamiehet olivat karjalaisia, puhuivat karjalaa ja antoivat käskyt karjalaksi. Muutos on siis ollut nopea. Rakennemuutos on ajanut maaseudun asukkaat suurempiin taajamiin ja kaupunkeihin. Monessa kylässä on enää jokunen vanha mummo. Toisaalta Tverin ja Moskovan läheisyys tarkoittaa sitä, että kesäasukkaita riittää moneen taloon.

Karjalaisten määrä on pudonnut jyrkästi viime vuosikymmeninä, nopeammin kuin monilla muilla suomalais-ugrilaisilla kansoilla, vaikka niidenkään tilaa ei voida pitää turvallisenä. Eli jos ylipäätään suomalais-ugrialaisten kansojen tila ei ole hyvä Venäjän federaation alueella, niin karjalaisten tilanne on vielä keskimääräistäkin huonompi. Jos Tverin Karjalassa asuvia karjalaisia ajatellaan diasporassa asuvina, karjalaisten osuus diasporassa on pudonnut noin neljännekseen. Piilokarjalaisten eli niiden, joiden kansallisuusmerkintä ei vastaa todellista kansallisuusmerkintää määrää ei tiedä varmuudella kukaan.

Maaseudulla karjalan kieltä toki vielä kuulee, mutta myös kylissä vanhempien sukupolvien keskinäinen kieli on vaihtunut venäjäksi. Venäjää on puhuttu omille lapsille jo näiden syntymästä lähtien, mikä tarkoittaa sitä, että kieli ei enää siirry sukupolvelta toiselle. Maaseudun ongelma on väestön ikääntyminen ja alle eläkeikäisten muutto suurempiin asutuskeskuksiin ja kaupunkeihin. Toisaalta esimerkiksi Tverissä järjestetään karjalan kielen kursseja, joille ovat osallistuneet erityisesti ne karjalaiset, joilla ei ole suoraa kytköstä kieleen. Toiminta on kuitenkin pienimuotoista. Lisäksi Lihoslavl'n piirissä sijaitsevassa Mämminön kylässä toimii tverinkarjalaiselle elämäntavalle omistettu ulkoilmamuseo.

Tulevaisuuden näkymiä

Kaiken kaikkiaan keräämissäni kielielämäkerroissa toistuu toivottomuus ja näköalattomuus. Halua karjalan kielen ja kulttuurin säilymiseen olisi, mutta keinojen keksiminen vaikuttaa mahdottomalta. Samanaikaisesti tarvittaisiin sekä oman puhujayhteisön tukea että hallinnon taholta tulevaa panostusta kielen säilymiseen ja kehittämiseen. Aivan kuten monen muunkin suomalais-ugrilaisen kansan kohdalla, demografiset seikat eivät anna aiheutta odottaa suuria. Tverinkarjalaisten keski-ikä on korkea, ja kaupungistuminen nopeuttaa assimilaatiota. Haastattelemani henkilöt kuvailevat tilannetta sanoin ”kyliin jäävät vanhukset ja juopot ja ne, joille lähteminen oli vaikeaa”. Pieniin kyliin jääneet elävät luontaistaloudessa ja saavat vaatimatonta eläkettä.

Vaikuttaa siltä, että tverinkarjalaiset eivät ole päässeet osalliseksi monille muille Venäjän federaation alueella asuville kansoille ominaisesta kehityskulusta. Tavallinen tilanne vähemmistökansojen keskuudessa on kulttuurin folklorisaatio eli kansallisten vähemmistöjen kulttuurin esittäminen vallanpitäjille mieluisessa harmittomassa muodossa. Esimerkiksi virallisissa juhlissa sanotaan muutama sananen paikallisella vähemmistökielellä tai paikallisista esiintyjistä koottu kuoro esittää pari laulua vähemmistökielellä. Tverissä haastateltavat toivat esille, että jonkin verran resursseja on annettu tverinkarjalaisen kulttuurin esittelyyn. Samaan hengenvetoon he kuitenkin totesivat, että esimerkiksi tapahtumia suunnitellaan niin

korkeilla tahoilla, etteivät karjalaiset itse tunne niitä oikein omikseen.

Juuriltaan karjalaiset ovat jonkin verran opetelleet kieltä vapaaehtoisilla kursseilla. Jos näitä kursseja saataisiin järjestettyä enemmän, moni karjalaisesta identiteetistään epävarma voisi kiinnostua taas juuristaan. Kielen revitalisaatioon tähtäävien toimenpiteiden pitäisi kuitenkin olla kattavampia, eikä toiminnan kentän monipuolistumista ole toistaiseksi näköpiirissä. Tverinkarjalalla ei ole virallista asemaa alueella eikä sitä ole tulossa. Tällä hetkellä näyttää siltä, että pienten kylien karjalaiset ovat jäämässä viimeisiksi.

Lähteet

- Gromova, Ljudmila Georgijevna (2002), *Aiga lugie i paissa karielakši*. Tver: Čudo.
- Klementjev, Jevgeni Ivanovič (2003), *Istorija i rasselenije karel v XVI-XIX vv. – Pribaltijsko-finskije narody Rossii*. Red. J.I. Klementjev & N.V. Šlygina. Moskva: Nauka, 172–179.
- Orlov, Mihail Mihailovitš (1992), *Bukvari*. Helsinki: Karjalan Sivistysseura.
- Turitševa, Zoja (1996), *Armaš šana. Luvendakniiga Tverin karielazilla lapšilla*. Tver: Tverskoi oblastnoi Dom narodnogo tvortšestva.
- Tverstat (2013), *Vserossijskaja perepis naselenija*. Territorialnyi organ Federalnoi Služby gosudarstvennyi statistiki po Tverskoi oblasti. http://tverstat.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_ts/tverstat/ru/census_and_researching/census/national_census_2010/score_2010/
- Virtaranta, Helmi & Virtaranta, Pertti (1986), *Kauas läksit karjalainen. Matkamuistelmia tverinkarjalaisista kylistä*. WSOY.

Undva pank. Kuva: Roger Nyqvist.